

XVI. Yüzyılda Ayntab'da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü

İbrahim Etem Çakır*

Özet

Toplumsal kontrol kavramı, toplumsal sapma olarak ifade edilen davranışlara karşı toplumsal bir tepkidir. Osmanlı şehirlerinde mahalle, sadece fiziki bir birim değil aynı zamanda toplumsal kontrolün sağlanmasına katkıda bulunan sosyal bir üniteyi ifade etmektedir. Bu çalışmada XVI. yüzyılda mahalle ve mahalle halkının, toplumsal kontrol aracı olarak üstlendiği rol, Ayntab şehri bağlamında buraya ait şer'îye sicillerinden hareketle incelenmiştir. Mahkeme kayıtlarından elde edilen bilgiler, mahalle halkının toplumsal kontrol aracı olarak önemli bir işleve sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti'nde mahalle, toplumsal kontrol, toplumsal sapma, şer'îye sicilleri, Ayntab (Gaziantep)

Giriş

Gaziantep (Ayntab), Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birleştiği noktada, Suriye'ye komşu bir sınır ilidir. Bu bölge, ilk çağlardan itibaren pek çok insan topluluklarına yerleşme sahası ve geçit yeri olmuştur. Hz. Ömer döneminde İslâm topraklarına katılmıştır. Ayntab Osmanlı hâkimiyetinde önce Abbasi, Selçuklu, Eyyubi, Memluk ve Dulkadir Beyliği hâkimiyetinde kalmış, zaman zaman bu bölgede Bizans ve Haçlılar hüküm sürmüşlerdir. XVIII. yüzyıl ortalarında itibaren Memluk Sultanlığı'nın uç karakollarından biridir ve askerî ve iktisadî açıdan da stratejik öneme sahip bir yerdedir. 1516 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır. İdarî yönden ilk önce Arap-Şam vilayetine, 1531'de Dulkadir-Maraş beylerbeyliğine sancak

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü – Erzurum / Türkiye
ietem.cakir@atauni.edu.tr

statüsünde bağlanmış ve bu durum XVI. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Ayntab sancağı 1598'de malî ve sosyal sebeplerden dolayı Halep vilayetine bağlanmıştır (TT.313: 32a). Ancak kısa bir süre sonra XVII. yüzyılın başlarında Ayntab sancağı yeniden Maraş vilayetine bağlanmıştır.

Tahrir defterlerine göre Ayntab şehri; 1536 yılında 24, 1543 yılında 29, 1574 yılında ise 32 mahalleden meydana gelmekteydi. Tahrir defterlerindeki verilerden hareketle yapılan hesaplamalar neticesinde XVI. yüzyılda Ayntab şehrinin tahmini nüfusu 1536'da 10600, 1543'te 10746, 1574'te ise 17138 şeklinde şekildedir. Şehir nüfusunun yaklaşık %98'i Müslümanlar, geriye kalan kısmı gayrimüslimlerden oluşmaktadır (TT.186: 7-27, TT.373: 8-45, TT.161: 6-21). Şehrin nüfusuyla ilgili bu bilgiler tahminî değerler olup birçok araştırmada (Özdeğer 1988: 114-117, Canbakal 2009: 44) buna yakın sonuçlar elde edilmiştir.

Ayntab ile ilgili bu genel değerlendirmenin ardından sosyalleşme ve toplumsal kontrol kavramlarının açıklanması konunun anlaşılmasında yararlı olacaktır. Sosyalleşme; toplumun sosyo-kültürel normlarını öğrenme ve benimsemesi ile mümkün olur. Toplumun görevlerinden birisi de ortaya çıkan ve çıkabilecek davranış sapmalarını kontrol etmek ve düzeltmektir (Aslantürk vd. 2001: 217-219).

Bireyin toplumla bütünleşme sorunu sosyologların ilgi alanına giren konulardandır. Durkheim bütünleşmeyi açıklamak için toplumsal baskı kavramını kullanmıştır. Amerikalı sosyologlar ise bunu toplumsal kontrol olarak adlandırmışlardır. Toplumsal kontrol; grup ve toplumun bireyin davranışlarını sınırlaması ve bu sınırlama yoluyla toplumsal değerleri benimsemesinin sağlanması yani bireyin toplumsal kurumlar ve diğer toplumsal birimler tarafından ortak değer ve eylemlere uygun davranışlarda bulunmaya zorlanmasıdır. Kısacası, toplumsal sapma olarak ifade edilen davranışlara karşı toplumsal tepkidir (İçli 2005: 131). Ayntab şehrinde toplumun değer ve normlarına aykırı davranışlarda bulunan kişiler üzerinde toplumsal kontrol mekanizması olarak çeşitli araçların devreye girdiği görülmektedir. Ancak bütün mahallelerde ve her durumda bu mekanizmaların aynı şekilde işlediğini düşünmek mümkün görünmemektedir. Temelde norm ve değerler aynı olmakla birlikte mahalleden mahalleye farklı anlayış ve değerlendirmelerin de olabileceği hesaba katılmalıdır. Dolayısıyla herhangi bir toplumsal olayda gösterilecek tepkiler farklı olabilmektedir.

Toplumsal Kontrol, Mahalle ve Mahalle Halkı

Toplumsal kontrol, toplumda geçerli davranış kalıplarına uymayı ve kişilerin toplumsal normlardan sapmalarını sınırlayarak sosyal düzeni sağlar. Sosyal

kontrol mekanizmalarının işleyişi otoriteye dayanır. Cezalar ve ödüllerin yanı sıra itibar kazanma isteği ya da itibar kaybetme korkusu, dedikodu, ekonomik ve toplumsal baskılar kişilerin hareketlerini yönetmekte ve kontrol etmektedir (Dönmezer 1999: 262–263, İçli 2005: 131–132). Böylece güvenlik, adliye ve diğer disiplin kuruluşları yanında sosyal sistemin içerdiği bu çeşit kontrol araçlarına informel sosyal kontrol araçları denilir. Toplumda yaşayanların çok geniş çoğunluğunun normal olmayan eylemini önleyen etmenler bunlardır ve gündelik ilişkilerde yerleşmişlerdir (Dönmezer 1999: 263). Ayntab şehrinde çeşitli suçlamalar ile mahkemeye çıkarılan zanlıların durumuyla ilgili tanıklar tarafından bazı saptamalar yapılmıştır. Örneğin erkeklerin namaz kılıp kılmadığı (GŞS: 4/442, 133/187, 165/158), kadınların erkeklerle bir yaklaşma içinde olup olmadığı (GŞS: 161/170, 163/62,) ya da her iki taraf için daha genel bir ifadeyle meşru olmayan fiiller içinde bulunup bulunmadığı (GŞS: 2/76, 133/239) hakkında mahkemeye bilgi verilmiştir. Bu saptamalar dönemin toplumsal norm ve değerlerine ilişkin fikir sunmaktadır. Norm ve değerlerin kaynağı İslâm-Osmanlı hukuku ve toplumun o günkü anlayışlarına göre şekillenmiştir. Ancak bunlara verilen önem zaman ve mekâna göre farklılık gösterebilmektedir.

Sapkın davranışların ortaya çıkması sosyal kontrolü daha etkili bir araç haline getirmektedir. Durkheim, sapkın davranışların ortaya çıkmasıyla istedik davranışların ne olduğunun ve bunları tanımlamanın, sınırlarını belirlemenin mümkün olabileceğini belirtmiştir (Özkalp 2005: 424).

Toplumsal norm; katıldığımız toplumsal durumlarda eylemlerimizi yöneten bir ölçüt veya kurallardır (Doğan 2000: 408). Bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen ve birbirlerine karşı hak ve görevlerini belirleyen bu kurallara norm adı verilmektedir (Gündüz 2005: 20). Değer ise, hangi toplumsal davranışın iyi, doğru ve arzulanana olduğunu belirten ölçüt ya da fikirlere. Değerler, bireysel ve grupsal yaşamda düzeni sağlamak amacıyla norm ve törelere dönüşür, norm ve töreler yoluyla da toplumsal etkinlik kazanır (İçli 2005: 133). Ayntab şehrinde norm ve değerler İslâm-Osmanlı hukuku çerçevesinde şekillenmiştir. Toplumun iyi kabul ettiği davranış ve fiiller hukuksal mevzuata ve toplumun değer yargılarına göre gelişmektedir. Dolayısıyla norm ve değerler birbiriyle çok ilişkilidir. Mahalle halkının kabul ettiği değerlere herkesin uyması arzu edilmektedir. Aykırı durumlar ya da sapmalar yine toplumun kendi geliştirmiş olduğu mekanizmalarla engellenmeye çalışılmaktadır. Bu durumu, devlet tarafından her zaman desteklenen ve hatta mahalle kurumu aracılığıyla mahalleliye yüklenen bir ödev olarak değerlendirmek mümkündür.

Değerler zorunlu olsa da olmasa da bütün insan eylemlerini özellikle de ahlaki eylemleri belirler. Değerler genellikle normlarla vücut bulur ve normlar aracılığıyla etkinlik kazanır (Gündüz 2005: 18-19). Ayntab'da mahkemeye yapılan şikâyetlerin bir kısmı toplumun genel ahlaki yapısına aykırı

durumlarla ilgilidir. Kadınların, erkekleri evlerine almaları (GŞS: 4/341, 42/217, 161/170, 163/62) ya da erkeklerin, kadınların evine girip çıkmasından dolayı şikâyet edilmesi (GŞS: 42/270) toplumun değerlerine aykırı davranışlar olduğu için sorumluların cezalandırılması bizzat mahalle halkı tarafından talep edilmiştir. Mahalle halkı kendi değer yargılarına aykırı olan bu gibi eylemlerin yaygınlaşabileceği, mahallede huzur ve güveni bozabileceği endişesiyle mahkemeye başvurarak mevcut normlara göre bir yaptırımın uygulanmasını talep etmekteydiler. Bu durum, norm ve değerler bağlamında sosyal kontrolün ne şekilde sağlandığı hakkında fikir sunmaktadır.

Toplumsal kontrolün üçe ayrıldığı ifade edilmektedir. Birincisi; olumlu ve olumsuz kontroldür. Toplum tarafında, kişilerin normlara uymaya alıştırılması ve teşvik edilmesi olumlu, kişilerin normlara uymaya zorlanması hatta tehdit edilmesi ise olumsuz denetimdir. Eleştirme, küçük görme, kovma gibi yollardan yararlanır. İkinci olarak formel ve informal kontrolden bahsedilmektedir. Buna göre hangi davranışların ihlali durumunda hangi makamlarca ne gibi cezaların verileceği önceden belirlenmişse formel, eğer yaptırımlar açık ve yazılı olarak belirlenmemiş ve gayri resmi işlemekteyse informal kontrol söz konusudur. Son olarak, kişi doğrudan doğruya grubun ya da grubun organları aracılığıyla kontrol edilmektedir (İçli 2005: 132). Ayntab şehrini esas alan bu incelemede dönemin mahkeme kayıtları kullanıldığı için daha çok olumsuz kontrole uygun örnekler mevcuttur. Bu çerçevede mahkeme kayıtlarına toplumun tasvip etmediği davranışları sergileyenlerle ilgili suçlamalar yansımıştır. Suçlanan şahıslar eleştirilmekle kalmayıp aynı zamanda toplum nezdinde küçük düşürülmektedir. Bilhassa erkeklerle yasak ilişkisi olduğu bilinen kadınlar hakkında *fahişe* (GŞS: 6/227, 46/162) veya *yaramaz* (GŞS: 4/206, 4/207, 7/106, 46/10, 161/300) tabirinin kullanılmış olmasını bu şekilde değerlendirmek mümkündür. Ancak bu ifadeler daha çok bahsedilen eylemleri alışkanlık haline getirenler için kullanılmakta ve ileri sürülen iddialar yargılama sırasında ispatlandıktan sonra bunlara gereken yaptırımlar uygulanmaktaydı. Uygulanan yaptırım mahalle halkı tarafından her zaman yeterli görülmeyle ilgiliydi. Kimi zaman bu şahısların mahalleden ihraç edilmesi talep edilmekteydi (GŞS: 7/106, 161/35). Uygulanan yaptırımların kuralları önceden belirlendiği için burada formel bir kontrol söz konusudur.

Mahalle devamlı veya geçici olarak ikamet etmek maksadıyla kurulan küçük yerleşim birimleridir. Fiziksel ve sosyal yönden İslam şehrinin asıl büyük özelliği onun mahallelere bölünmüş olmasıdır. Osmanlı şehirlerinde mahalle, aynı mescidde ibadet eden cemaatin aileleri ile birlikte ikamet ettikleri şehir kesimi olup birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir. Mahallenin sosyal bir birim olarak taşıdığı önemden dolayı, Ortadoğu ve İslam kültür çevresinin şehirleri, mahallelerden oluşan bir bile-

şim biçiminde tanımlanır (Ergenç 1981: 1270, Ergenç 1984: 69). Geleneksel Osmanlı şehirlerindeki mahalle henüz sınıf ve statü farklarının biçimlendirmedeği bir fiziki mekân olarak ifade edilmiştir (Ortaylı 2000: 107). Osmanlı Devleti'nde mahalle halkının sosyal dayanışmasını göstermesi bakımından sadaka taşları adı verilen bir yardımlaşma müessesesinden söz edilmektedir. Sadaka taşına bırakılan nakit para ya da giyim eşyaları ve çeşitli besinlerden fakirlerin ihtiyaçları karşılanmaktaydı (Sevim 2009: 112). Osmanlı mahallelerinde sosyal dayanışma ve insana verilen değeri göstermesi bakımından sadaka taşının önemi bu bilgilerden anlaşılmaktadır. Ayntab şehrinde sadaka taşlarının varlığından bahsedilmektedir (Sevim 2009: 104).

Mahallenin bir başka özelliği de temel yönetim birimi olmasıdır. Malî açıdan vergi kaybını önlemek ve vergi kontrolünü sağlaması bakımından önemlidir (Ergenç 1981: 1270, Ergenç 1984: 72–73, Ergenç 2006: 41). XVI. yüzyılda Ayntab'a ait tahrir kayıtlarında şehir halkı sakin oldukları mahallelere göre kaydedilmiş olması mahallenin yönetim birimi olduğunu göstermektedir. Asıl önemli olan mahallede halkın huzur ve güven içinde yaşamasını temin etmektir. Devlet tarafından; malî, sosyal ve idarî sebeplerden dolayı mahalle teşkilatı bağlamında mahalle halkına yüklenen bir misyon söz konusudur. Buna göre mahalleli bazı konularda ortak hareket etmek durumundaydı. Avarız ve buna paralel bazı yükümlülüklerin karşılanmasında, mahallede bulunan çeşme, ibadet mekânları ve eğitim kurumları ve benzeri yerlerin ihtiyaçları mahalle halkının ortaklaşa yerine getirmesi gereken işlerdi. Bunun yanında mahallede meydana gelebilecek faili meçhul olaylar mahalle nezdinde soruşturulmakta, fail bulunamazsa mahalleli bu olaydan sorumlu tutulmaktaydı. Mahalle ahalisi birbirlerinin davranışlarından sorumluydu. Bu husus devletin malî ve idarî anlamda çıkarlarına hizmet etmekteydi. Buna karşılık mahalle halkı bahsedilen sorumlulukları yerine getirirken nasıl hareket etmekteydi? Toplumsal kurallara aykırı hareket edenlere karşı ne şekilde yaptırımlar uygulanabilmekteydi? Toplumsal kontrol tam da burada devreye girmektedir. Devlet ve mahalle halkı arasında gayri resmi bir protokol varmış gibi mahallede toplumun norm ve değerlerine aykırı davrananlara karşı toplumsal kontrol aracı olarak mahalle halkı varlığını hissettirmektedir. Mahkemeye yapılan müracaatlar sonucunda kurallara uymayanlara gerekli yasal işlem yapılmaktaydı. Mahkeme, bu türden şikâyetlerde her zaman mahalle ahalesinin tanıklığına başvurmakta ve halkın görüşüne itibar etmekteydi. Mahalleli tarafından kimi zaman mahalleden ihraç dahi gündeme getirilebilmekteydi. Mahalle halkının ihraç talebinde bulunması aslında mahallede ortak karşılanan sorumluluklar bağlamında kendi aleyhlerine bir durum oluşturabilirdi. Ancak mahallede huzur ve emniyetin tesisi maddi kayıplardan daha önemliydi.

Mahalleyi ve mahalleliyi taciz edecek, sıkıntıya sokacak her eylem mahallelinin ortak tepkisine neden olurdu. Osmanlı kentlerinde alkol içmekle ya da mahalle sakinleri hakkında dedikodu yapmakla suçlanan kişilerin mahalleden söz konusu duyarlıklar ve dayanışma ruhu ile atıldığı bilinen olaylardandır. Mahallenin bu yakın denetiminin mahalleleri bekârlar ve yabancılar için cazip olmaktan çıkarmaktaydı. Mahallenin sevinci de üzüntüsü de ortaktır. Bayramlar, düğünler, ölüm ve hastalıklar müşterek katılımlarla gerçekleşirdi (Doğan 2002: 19).

Mahallede toplumsal merkez cami veya mesciddir. Özellikle akşam ve yatsı namazları, mahallenin bütün erkeklerinin katılmasıyla kılınır. Mahalleli, cami veya mescidin devamlısı olduğu için belgelerde genellikle *cemaat* (GŞS: 1/226, 164/165, 165/92) diye anılmaktadır. Camiye devamlı gidebilmek, mahalledeki komşularının nazarında kişinin güvenilir olup olmadığına göstergesidir (Ergenç 1981: 1271, Ergenç 1984: 73). Sicil kayıtlarında suç işlediği iddiasıyla mahkemeye getirilen bazı şahıslar hakkında yapılan tanıklıkta bu durum özellikle vurgulanmıştır. Mahalle halkı, kumaş hırsızlığı ile suçlanan bir şahıs hakkında *beş vakit namazda birisidir* (GŞS: 165/158) şeklinde ifade verirken, bir şahsın evine taş attığı iddiasıyla yargılanan kişi için *cemaatle namaz kıldığın görmedik* (GŞS: 4/442) beyanını kayda geçirmişlerdir. Dikkat edileceği üzere kadı sanıklarla ilgili iddialar hakkında mahalle halkının bilgisine başvurmakta ve kararını da buna göre şekillendirmektedir. Bu durum mahalle ve mahalle halkının sosyal kontrol aracı olarak rolünü yansıtmaya bakımından önemlidir.

Mahalle çoğunlukla bir mescid ya da camii etrafında teşekkül ettiği için dolayı, imamlar da doğal olarak mahallenin idarecisi durumundadır (Taşkömür 1995: 44). Mahallede herhangi bir olay ortaya çıktığında, durumun soruşturulması, mahallenin temsilcisi olan imam nezdinde olurdu (Ergenç 2006: 170). İmamlar, mahallelerinde ikamet edenler hakkında tam bilgi sahibi olmalıydılar. Mahallede oturanların kimlik tespiti, gelen yabancıların veya yeni taşınanların tespiti ve kayıt altına alınması işleri, yeni gelenlerin kefalete bağlanması, mahalle sakinlerinin ikamet yeri ve sürelerinin belirlenmesi imamlar tarafından yerine getirilirdi (Beydilli 2000: 181). İmamlar, mahalle çevresinde halk-hükümet ilişkilerinin sürdürülmesinde, muhtarlık kuruluncaya kadar tek başlarına, daha sonra da onlarla birlikte günümüze kadar etkinlik göstermişlerdir (Çadircı 1997: 40). Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere sosyal kontrol bağlamında mahalle yöneticisi konumundaki imamın rolü son derece önemlidir. Mahallede meydana gelebilecek hadiselerde mahkemenin bilgisine başvuracağı kişilerin başında imam gelmekteydi.

Osmanlı kentlerinde sosyal kontrol temel olarak üç kaynak tarafından uygulandığı ifade edilmektedir. Buna göre, resmi görevliler, merkezin ayrıcalık tanıdığı ya da görevlendirdiği kurumlar ve bireyler tarafından sosyal kontrol

sağlanmaktaydı (Abacı 2005: 103). Bu incelemede daha çok bireyler ve mahalle bazında konu izah edilmiştir. Yukarıda teorik olarak sosyal kontrol kavramının genel bir çerçevesi çizilmiş olmakla birlikte bunun Osmanlı şehrinde mahalle ve mahalle ahali arasında nasıl gerçekleştiğine dair bazı örnek olaylardan hareketle bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

Araştırmaya konu olan dönemde Ayntab şehrinde mahalle; birbirlerini tanıyan bireylerden müteşekkil sosyal bir organizma ve yönetim birimi durumundadır. Mahalle ahali huzurlu bir hayat sürebilmenin yolunun norm ve değerlere uygun hareket etmekten geçtiğini düşünmektedir. Bu durum sicil kayıtlarında çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Devletin belirlediği normların dışında toplumsal normlar da burada ön plana çıkmaktadır. Buna aykırı hareket edilmesi durumunda ilgili kimseler hakkında derhal toplumsal kontrol mekanizması devreye sokularak bu gibi kişiler norm ve değerlere uygun hareket etmeye zorlanmaktadır. Bütün bunlar Ayntab şehrinde toplumsal kontrol aracı olarak mahalle halkının ve mahallenin rolünü yansıtan durumlardır.

Mahalle ahali birbirlerinin davranışlarından sorumlu oldukları için birtakım olaylarda birbirlerine kefil olmaktadır. Kefalet, birinin kendisine kefil olduğu şahsa karşı muayyen bir mekânda, onun borcunu ödemeğe yahut cezasını çekmeye taahhütte bulunması (Juynboll 2001: 535 ya da bir hakkın güvenceye bağlanması amacıyla bir kimsenin asıl borçlunun alacaklı karşısındaki sorumluluğuna katılması veya birinin teslimini üstlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Apaydın 2002: 169-170). İncelenen konu açısından değerlendirildiğinde her mahallede fertlerin birbirlerine kefil olduğu yani birbirlerinin salah ve istikamet üzere olmalarını sağlamayı taahhüt ettikleri, içlerinde yaramaz kişi bulunmadığını kabul ederek, aksi durumun ortaya çıkması halinde bunun getireceği sorumluluğu yüklenmeyi kabul etmektedirler (Özcan 2001: 132). Bu durum kefalet müessesinin sadece ekonomik ya da hukukî değil aynı zamanda sosyal yönünün de olduğunu göstermektedir.

Kefalet müessesesi mahalle halkı arasında sosyal kontrolün sağlanmasında etkisi oldukça fazladır. Kefil olmak, kefil olunan şahısların davranışlarının takibini, kontrol altında tutulmasını gerektirmektedir. Şehrin güvenliğinin sağlanması devletin önde gelen görevlerinden birisi olduğu için şehrin temel yönetim birimi olan mahallede şahıslar arasında kefalet sisteminin oluşturulması merkezî yönetimin üzerinde durduğu ve desteklediği bir husustur. Ayrıca mahalle bir vergi ünitesi olması dolayısıyla ahalinin huzur ve güven içinde yaşaması temin edilmeliydi. Subaşı adamı tarafından Tevbe Mahallesi cemaatinden, mahallelerinde meydana gelen bir hırsızlık olayından dolayı kefil talep edilmesi üzerine, mahalle ahali birbirlerine kefil olduklarını mahkemede beyan etmişlerdir (GŞS: 1/122). Başka bir kayıtta ise Karasakal Mescidi cemaati, Hacı Mehmed isimli şahsın çalınan eşyaları hususunda, cemaatin hepsine kefil olduklarını mahkemeye bildirmişlerdir (GŞS: 1/226).

Faili belli olmayan bu gibi olaylarda mahalle halkı birbirlerine kefil olmaktadır. Böylece olayın failinin kendi mahallelerinde bulunmadığını ve bu hususta her türlü sorumluluğu üstlendiklerini beyan etmiş olmaktadır. Kefalet işlemleri gayrimüslimlerin yaşadığı mahalledeki şahıslar arasında da gerçekleştirilmekteydi. Hayk Mahallesi'nden Musa bin Murad ve Mehmed bin İskender, mahallelerinde ne kadar kişi varsa hepsine kefil olduklarını açıklamışlardır (GŞS: 133/344). Başka bir kayıta ise asesbaşı talebiyle zımmî tairesinden bazı şahıslar, mahallelerinde Eramina (Ermeni) tairesinden zarar ve ziyan olursa bu duruma kefil olduklarını ve hariçten gelenlerin de buna dâhil olduğunu ifade etmişlerdir (GŞS: 161/173). Ayntab şehrinde Hayk Mahallesi diye isimlendirilen mahallede XVI. yüzyılda Ermeniler yaşamaktaydı. Bu kayıtlardan anlaşılacağı üzere bahsedilen mahallede meydana gelecek olaylardan mahallenin ileri gelenleri kefalet çerçevesinde sorumlu durumuna getirilmiştir. Bu sayede mahallede meydana gelecek olaylarda failerin tespit edilmesi daha da kolaylaşmakta ve bu konuda herkes üzerine düşeni yerine getirmek durumunda bırakılmaktadır. Aksi halde faili belli olmayan olaylarda sorumluluk mahalle halkının tamamına aitti. Bahsedilen örnekler mahalle halkının birbirlerini çok iyi tanıdıklarını ve bu tanışıklık sayesinde birbirleri için kefil olduklarını göstermesinin yanında şehir yöneticilerinin de mahalleliyi bu konuda sorumlu durumuna getirme yönünde gayret sarf ettiğine işaret eder. Böylece mahallenin huzurunu ve ahali arasındaki dayanışmayı bozan ya da toplumsal kontrolün sağlanmasına engel teşkil edecek kimseler için kefalet akdi sayesinde tedbirler alınmaktaydı.

Kişilerin birbirlerine kefil olmaları toplumsal kontrol mekanizmasının işleminde önemli araçlardan birisidir. Zira kefil olunan şahıs gerek yargı karşısında gerekse halkın nazarında korunmaya alınmış demektir. Şayet herhangi bir kişi için kefil olacak kimse yoksa bu durum söz konusu kişinin toplum tarafından dışlanması ve hatta mahalleden ihracına kadar gidebilecek yolu açmaktadır. Çukur Mahallesi halkı, mahallelerindeki bazı kimselerden razı olmadıklarını, bu kişiler meşru olmayan davranışlar içinde bulunurlarsa bunlara kefil olmadıklarını mahkemede beyan etmişlerdir (GŞS: 133/239). Mahalle halkının bu şikâyeti sosyal kontrol açısından önemlidir. Mahalleli, huzur ve güveni bozabilecek şahısların sebep olacağı hadiselerden kendilerinin sorumlu olmayacaklarını daha baştan ifade ederek bu kimselere hukukî bir yaptırımın uygulanmasını talep etmekteydiler. Konuyla ilgili bir kayıta bahsedilen şahıslara uygulanabilecek yaptırımın ipuçları yer almaktadır. Buna göre Mehmed subaşı, Kadı Mahallesi'nden Haydar bin Ahmed için kimsenin kefil olmadığını bildirmiştir. Mahalle halkı, Haydar'ın ehli-sâz olduğu ve mescide gelmediği, mahallelerinde böyle bir birisini istemediklerini ve Haydar'a kefil olmadıklarını açıkça beyan etmişlerdir (GŞS: 4/345). Benzer bir durum aynı tarihte ve aynı mahallede Abdi bin Seydi için de geçerlidir. Mahalle halkı, Abdi'nin evine uygunsuz davranışları olan kadınların girip çıktığını, mahallelerinde böyle bir kişiyi is-

temediklerini ve hiç kimsenin bu şahsa kefil olmadığını ifade etmişlerdir (GŞS: 4/345). Buradan anlaşılacağı üzere mahalle halkı kendileri için sorun oluşturabilecek şahısların mahalleden uzaklaştırılmasını sağlayarak meydana gelebilecek olumsuz durumlardan emin olmak istemişlerdir. Bu kişiler için kefil olmadıklarını beyan etmeleri, mahalle halkının kendi sorumluluklarını hafifletme girişimi olabileceği gibi aynı zamanda hukukî yaptırım talebi şeklinde de değerlendirmek mümkündür. Diğer taraftan bahsi geçen kayıtlarda kişinin davranışlarının toplumun o günkü değer yargılarına ve normlarına uygun olmadığı, bu kişinin ehl-i sâz olma ve mescide devam etmeme şeklinde ifade edilmek istenmiştir. Ehl-i sâz ifadesi kişinin boş işlerle meşgul, zevk ve eğlenceye düşkün kişi olduğuna işaret eder. Toplum nezdinde bu gibi kişiler güvenilir ve birtakım suçlara eğilimli kimseler olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan mescide devam edip etmemenin sorgulanır olması dikkat çeken hususlardan birisidir. Mahalle mescidi, mahalle ahalisinin günde beş vakit olmak üzere bir araya geldikleri ibadet mekânıdır. Namaza devam etmemek kişinin toplum nezdinde güvenilir olduğuna dair kanaatin oluşması için yeterli bir sebeptir. Bu ve benzeri durumlar mahalle ahalisinin kendi mahallelerinde yaşayanlar üzerinde toplumsal kontrolü sağlamadaki rollerini göstermektedir. Bahsi geçen kayıtlarda mahallede istenmeyen adam ilan edilen şahısların ihraç edilip edilmemesi ile ilgili bir hüküm yer almazken başka bir kayıta ise mahallede uygunsuz davranışlar sergileyen kişinin mahalle halkının isteği doğrultusunda mahalleden ihracına hüküm olunmuştur (GŞS: 161/35). XVII. yüzyılda Ayntab şehrinde genel ahlaka aykırı davranışlar sergileyenlere ya da mahallenin huzurunu bozanlara karşı mahalleden ihraç yaptırımının uygulandığına dair mahkeme kayıtları mevcuttur (Kıvrım 2009: 231-255). Bu tür örnekler Ayntab şehrinde toplumun değer yargılarına ve normlarına aykırı hareket eden kişiler üzerinde toplumsal kontrol aracı olan mahalle ahalisinin rolünü göstermektedir. Abdi'nin evine kötü fiillerle meşhur olmuş kadınların girip çıkması toplumun norm ve değerlerine aykırıdır ve bu durum toplum tarafından her zaman yadırganan bir davranış olarak kabul edilmiştir. Haydar bin Ahmed'in mahalle mescidine devam etmemesi dinî değerlere aykırı bir tutumdur. Bu davranışı ile Haydar kendisi hakkında boş işlerle uğraşan, güvenilir bir şahıs kanaatinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Şayet aynı şahıs mescide devam eden bir kişi olsaydı, hakkında tanıklık yapan mahalle halkının kanaatlerinde belki de bir farklılık olacaktı. Bu sayede aynı mahallede yaşamını daha rahat bir şekilde sürdürebilecekti.

Sakin olduğu mahalle dışında olumsuz davranışlar sergileyen kişilerin mahallelerinde nasıl tanındıkları mahkeme tarafında soruşturulmaktaydı. Kanalcı Mahallesi'nden bazı şahıslar, Yazancık Mahallesi'nden Yakub bin Tengrivirdi ve yoldaşlarından şikâyetçi olmuşlardır. Mahallelinin iddiasına göre Yakub ve arkadaşları Kanalcı Mahallesi'nde geceleri tambur çalarak gezip dolaştıkları, Müslümanların kızlarına sözlü tacizde buldukları ve bunun yanı sıra bazı

kimselerin kapılarına katran sürdükleri ifade edilmiştir. Kapıya katran sürmek ya da katran çalmak; bir kişiyi kötölemek, dile düşürmek, kendisine hakaret etmek için kapısını siyaha boyamak âdetidir. Benzer durumlara Ankara sicillerinde de rastlanmaktadır (Ergenç 1984: 74). Bu türden suçlamalar zaman zaman Ayntab mahkemesinde gündemi meşgul etmekteydi (GŞS: 133/384). Yakub ve arkadaşları hakkındaki iddialar Kanalcı Mahallesi ahalisinin isteği üzerine Yazancık Mahallesi halkına sorulmuş ve iddiaların doğru olduğu ifade edilmiştir. Bunun üzerine mahkeme tarafından Yakub'a namaz kılıp kılmadığı sorulmuştur. Yakub namaz kılmadığını ve namazı bilmediğini ifade etmiştir. Bütün bu ifadeler geçerli kabul edilip kayda geçirilmiştir (GŞS: 133/187). İddiaların sübut bulmasına karşılık Yakub ve yoldaşlarına ne gibi bir yaptırım uygulandığı belli değildir. Bu durum incelenen dönem sicil kayıtlarının genel bir özelliğidir. Konuyu ilgilendiren tarafıyla bu olay değerlendirildiğinde Yakub ve arkadaşlarının durumu sakin oldukları mahalle halkı nezdinde soruşturulmuştur. Diğer taraftan sanığın bu iddialarla ilgili savunması alınmak yerine (sicil kaydına aktarılan ifadeleri dikkate alınmıştır) namazla ilgili sorgulama yapılması ayrıca dikkat çekmektedir. Bu durum toplumun değer yargılarına yönelik bir uygulamaya işaret etmektedir. Davalı şahsın namaz kıldığına ve mescide devam ettiğine dair bir tanıklık yapılmış olsaydı mahkemenin sanık hakkındaki kanaatini etkileyeceği düşünülebilir.

Çeşitli iddialar ile suçlanan şahıslar hakkında mahkemede yapılan tanıklık önem arz etmekte ve kadı, kararını buna göre şekillendirmektedir. İslâm hukukunda iddiaların kanıtlanmasında en çok başvuru araçlardan birisi şahitliktir. Şahitlik (tanıklık), üçüncü kişilerin (davanın tarafları dışındaki kişilerin) dava ile ilgili bir vakıa hakkında, dava dışında bizzat edinmiş oldukları bilgiyi mahkemeye bildirmeleridir (Kuru vd. 2005: 493). Şahadet şer'i bir hüccet olup hakkı izhar eder, ama hakkı vacip kılmaz. Hakkın hak sahibine tesliminin lüzumu (ilzam-ı hak) ancak hâkim kararıyla gerçekleşir (Aslan 2005: 103-104). Ayntab mahkemesinde birçok ispat aracının yanında mahkemenin günlük işleyişinin baş malzemesi bireyin sözlü tanıklığıydı (Peirce 2005: 135). Adil şahitler tanıklık yaptıkları kişilerin malvarlıkları, topluma zararsız olup olmadıkları vb. konularda bilgi sahibiydiler. İster kimin ne yaptığı ister kişilikler konusunda tanıklık ediyor olsunlar, insanları hapse sokabilir, hapisten çıkarabilir ya da cellâdın eline teslim edebilirlerdi. Herhangi bir olayda suça görgü tanıklığı yapabilecek kişi yoksa bu konuda bilgi sahibi olanların davalının kişiliği hakkında verdiği ifade kararın temelini oluşturuyordu. Ancak son kararı kadı vermektedir. (Canbakal 2009: 161-162). Mahalle halkının davalı kişi hakkında yaptıkları tanıklık bu açıdan bakıldığında çok önemlidir. Herhangi bir olayın aydınlatılmasında kadı ilk önce, davalı kişi hakkında mahalle halkının bilgisine başvurmaktaydı.

İnceleme konusu mahalle halkı üzerine olduğu için burada mahalle halkının tanıklığı üzerinde durulacaktır. Kızılca Mescid Mahallesi'nden Şeyh isimli bir şahsın karısı Hüsna'nın durumu mahalle halkından sorulunca mahalle- den bazı kimseler Hüsna'nın *yaramaz* bir davranışını görmediklerini *yaramaz* diye addedemeyeceklerini bildirmişlerdir. Mahkeme tarafından bu ifade yeterli görülerek Hüsna aklanmıştır. (GŞS: 161/170). Kayacık Mahallesi'nden Ayşe bin Doğan ve Mervane köyünden İvaz, subaşı Hızır Bali ve havâs-ı hümayun emini Hacı Nasır tarafından mahkemede hazır edilmiştir. Hacı Nasır'ın iddiası, İvaz'ın sürekli olarak Ayşe'nin evine gelip gittiği ve evde birlikte vakit geçirirken yakalanıp mahkemeye getirildiği şeklindedir. Bu durum İvaz'a sorulduğunda, Ayşe'nin evine gelip gittiğini ancak herhangi kötü bir fiilin olmadığını beyan etmiştir. Ayşe ise ifadesinde, İvaz'ın, evine gelip gittiğini ancak *yaramazlık* kastı içerisinde olmadığını belirtmiştir. Sanıklar iddiaları reddedince, kadı mahalle halkının bilgisine başvurmuştur. Kayacık Mahallesi'nden üç şahıs, İvaz'ın gece ve gündüzleri Ayşe'nin evine gelip gittiği ve bunların bir arada oturdukları ve hatta aralarında bir yakınlaşmanın olduğuna dair tanıklıkta bulunmuşlardır. Mahkeme şahitlerin ifadeleri doğrultusunda davalı şahısların te'dib edilmelerine karar vermiştir (GŞS: 163/62). Bu iki davada, sanıklar hakkında ileri sürülen iddiaların şahitlerin ifadeleri doğrultusunda karara bağlanmış olması şahitliğin bir ispat aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Mahalle halkının, kendi mahallelerinde yaşayanlar hakkındaki tanıklıkları sosyal kontrol mekanizmasının önemini ortaya koymaktadır. İslâm-Osmanlı hukukunda iddianın ispat edilmesinde şahitliğe çok önem verilmesi kişileri ister istemez daha dikkatli davranmaya ve toplum nezdinde iyi tanınmaya zorladığı açıktır. Bu durum toplumsal kontrolün bir başka özelliğini yansıtmaktadır.

Toplumun değer ve normlarına uygun davranmak kişinin hukuk karşısındaki durumunu etkilemektedir. Çeşitli suçlamalara maruz kalan şahıslarla ilgili mahkeme tarafından yapılan soruşturma ve yargılama sürecinde mahalle halkının tanıklığı önemlidir. Davalı şahıslar hakkında mahkemede yapılan tanıklıkta genellikle ilgili dönemin değerlerine gönderme yapılmaktadır. Kişinin bu değerlere bağlılığı davadan berat etmesi için yeterli görülürken tersi durumlarda ise davalı şahıs, kendisinin aklanmasını sağlayacak başka deliller bulmak zorundaydı. İncelenen dönemde namaza devam edip etmeme kişinin güvenilir olarak tanınmasında önemli bir ölçüttü. Bunu mahkeme de onaylamaktadır. Konuyla ilgili bir mahkeme kaydında kumaş hırsızlığından suçlanan bir şahıs için mahalle halkı *beş vakit namazda birisidir* diye tanıklıkta bulununca sanık bu suçlamadan aklanmıştır (GŞS: 165/158). Ters durumlar ise kendisine suçlama yöneltilen sanığın bu suçlama karşısındaki durumunu zorlaştırmaktadır. Kızılca Mescid Mahallesi'nden Hasan, subaşının adamı Mehmed Can ile mahkemeye gelerek, Hızır bin Halil'den evine taş attığından dolayı şikâyetçi olmuştur. Mahkeme tarafından sorgula-

nan Hızır bu suçlamayı reddetmiştir. Bunun üzerine mahalle halkından Hızır'ın ahvalinin sorulması gereği duyulmuş ve mahalleden bazı kişiler Hızır hakkında, namaza gelmediği, cemaatle namaz kıldığını görmedikleri yönünde tanıklık yapmışlardır (Mahalle halkının Hızır'ın ahvali hakkında verdikleri ifade, *iş bu Hızır asla mescide gelmez...namazın cemaatle kıldığını görmedik, bilmeziz* şeklindedir. GŞS: 4/442). Burada sanığın şikâyete konu olan eylemi yapıp yapmadığından ziyade nasıl bir kişi olduğunun mahalle halkına sorulması ve bu kişilerin de suçlama ile ilgili değil de, Hızır'dan namaza devam etmeyen birisidir diye bahsetmeleri önemlidir. Zira şikâyet konusunda hüküm verecek olan hâkimin bu konuda bir kanaate ulaşması için mahalle ahali toplumu değer yargılarına yönelik bir ifade kullanmışlardır. Değer yargılarına aykırı hareket eden kişi aleyhine delil oluşturabilecek beyanatlar vererek, toplumsal kontrol mekanizmasının işlemesine katkı sağlamaktadırlar. Bu durum ister istemez kişilerin mahalleli nazarında iyi tanınma yolunda çaba göstermelerine neden olmaktadır.

Mahalle ahali nazarında güvenilir ve iyi bir kimse olarak tanınmak hukuk karşısında önem arz etmektedir (Abacı 2001: 202). Bazı durumlarda mahalle halkı, mahkemede sanık olan kendi mahallelerinden şahıslar için olumlu yönde görüş beyan ederken, özellikle ahlâkî durumu hakkında emin olmadıkları kimseler için "iyi" şahıslar olmadığı yönünde tanıklıkta bulunmuşlardır. Tarla Mahallesi'nden Zeliha binti Ahmed isimli kadın komşusu Ömer Şah ile bir meseleden dolayı kavga etmiştir. Olay mahkemeye intikal edince mahalle ahali Zeliha'nın iyi birisi olduğuna dair tanıklık yapmışlardır. Mahalle halkının ifadesi, *mezbur Zeliha namakul fiilli değıldir yaramazlığın bilmeziz* şeklinde kayda geçirilmiştir. (GŞS: 164/175. Başka örnekler için bakınız: GŞS: 8/166, 8/172, 165/202). Bu bilgi Zeliha'nın aklanması için yeterlidir. Dikkat edilirse kadı, sanığın mahallede nasıl tanındığını bilmek istemektedir. Mahalle halkının ifadesi, Zeliha'nın genel durumuyla alakalıdır. Daha doğrusu sorgulama Zeliha'nın mahallede nasıl bilindiği ve bugüne kadar ki davranışlarının ne olduğu yönündedir. Mahalle nezdinde kişinin durumunun araştırılmasını ve buna itibar edilmesini, sanık hakkında bir çeşit sabıka sorgulaması gibi değerlendirmek mümkündür.

Subaşı Ali, Kozluca Mahallesi'nden Meryem isimli kadın hakkında fahişe olduğu ve kötü fiillerinin duyulduğundan dolayı şikâyetçi olmuş ve Meryem'in durumunun mahalle halkına sorulmasını talep etmiştir. Mahalle halkı ise Meryem'in fahişeliğini ve meşru olmayan bir davranışını görmediklerini beyan etmiştir. Subaşı Ali'nin iddiası, *iş bu Meryem namakul fiili ve fahişedir deyu istima' olunur* şeklindedir. Mahalle halkının kadın hakkında yaptığı tanıklık ise *işbu Meryem bundan akdem bir buçuk yıl mikdarı vardır ki fahişeliğın ve namakul ve nameşru fiilin görmedik, iyi biliriz* olarak kayda geçirilmiştir (GŞS: 6/227. Diğer örnekler için bakınız: GŞS: 8/21246/10). Mahalle halkının kadın hak-

kındaki tanıklığı subaşının iddialarının geçersiz olduğuna dair yeterli bir kanıt oluşturmuş ve dava iddia sahibi aleyhine sona ermiştir. Subaşılar, gelirleri suçlulardan aldığı para cezalarından oluştuğundan dolayı bizzat şahit oldukları ya da çeşitli yollarla haber aldıkları hemen her meseleyi mahkemeye intikal ettirmektedir. Bahsi geçen davada subaşı yeterli delil sunamadığı için davayı kaybetmiştir. Subaşı, iddiasında haklı da olabilirdi ancak bahsi geçen yargılamada mahalle halkının lehine tanıklığı sayesinde Meryem aklanmıştır.

Mahalle halkı nazarında kötü olarak tanınmak davanın, davalı şahıs aleyhine sonuçlanmasına yol açabilirdi. Seydi bin Ali ve karısından şikâyetçi olan subaşı Hamza, Seydi ve karısının evlerine namahrem kişiler aldıklarını ve mahalle halkının da bu durumdan şikâyetçi olduğunu mahkemede ifade etmiştir. Seydi ise bu suçlamayı kabul etmeyince mahalle halkının tanıklığına başvurulmuştur. Mahalle halkı, adı geçen Seydi'nin evine sürekli namahrem kişilerin girip çıktığını ve kötü fiiller işleyen kişiler olduklarından dolayı Seydi ve karısını bu mahallede istemediklerini açıkça beyan etmişlerdir. Mahalle halkının ifadesi, *mezbur Seydi daima evine namahrem kimesnelere getirüb götürmekden hali değildir, namakul fiillidir, mahallemizde olduklarını istemeziz* şeklindedir (GŞS: 164/206). Bu kayıta davalı şahısların ihraç edilmesi ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Seydi ve karısının savunmalarının doğru olduğu varsayılırsa bu kişilere karşı bir iftiradan bahsetmek mümkündür. Her ne kadar doğrulama imkânı olmasa da, komşularıyla anlaşmazlık yaşamış olabilirlerdi. Bir menfaat çatışmasından bile söz edilebilir. Bu tür olaylardan anlaşılacağı üzere mahalle halkı nazarında iyi yönde tanınmış olmak, birtakım suçlamalar karşısında kişilerin bu suçtan berat etmesini sağlarken, mahallelinin vereceği olumsuz bir ifade kişinin suçluluğunun kesinleşmesine ya da bir iftiraya maruz kalmasına sebebiyet vermektedir. Kimi zaman mahkemede davalı sıfatıyla yer alan şahsın durumu daha önce sakın olduğu mahalle halkına sorulabilmekteydi (GŞS: 133/384). Bu örnekler toplumsal kontrol aracı olan mahalle halkının rolünü göstermesi bakımından önemlidir. Süleyman Kethüda'nın adamı Sadık, Kızılca Mahallesi'nden Hasan bin Hüseyin'in karısı Zeliha binti Yusuf'un evine yabancıların ve levend taifesinden kimselerin girip çıktığından dolayı bu durum mahalle ahalisinden tahkikini talep etmiştir. Mahalle halkı, Zeliha'nın *yaramaz* olduğu, kötü fiillerden uzak durmadığı ve bu yüzden mahallede böyle birisini istemediklerini beyan etmişlerdir. Mahkemede hazır bulunan Zeliha'nın kocası Hasan karısını üç talak boşadığını ifade etmiştir (GŞS: 8/83). Benzer bir kayıt için bkz. GŞS: 4/46). Mahallede adı kötü fiillerle meşhur olan kadının düşüğü durum ortadadır. Onurunun zedelendiğini düşünen koca toplumsal baskının da etkisiyle karısını boşamıştır. Kadının artık bu mahallede ikamet etmesi ise oldukça zordur.

Mahalle halkının sosyal kontrolün teminindeki rolü üzerine bahsedilmesi gereken bir başka durum da mahallede istenmeyen kişilerin mahalleden ihraç edilebilmesiydi. I. Süleyman (Kanunî) kanunnamesinde, bir kişinin oturduğu mahallenin ya da köyün halkı bu kişinin “yaramaz” olduğundan bahseder ve gerçekten de halk arasında “adı kötüye çıkarsa”, bu durumda olan şahsın mahalle ve köyünden sürgün edileceği ifade edilmiştir (Heyd 1973: 92). Bu madde mahalleden ihraç edilme hususunda yasal bir dayanaktır. Kastel Mahallesi imamı Şah Hüseyin tarafından, Ramazan'ın karısı Meryem'in “yaramaz” kadın olduğu ve namahrem erkekleri evine aldığından dolayı bu kimselerin mahalleden ihraç edilmesi talep edilmiştir (GŞS: 7/106). Tarla Mahallesi cemaatinden bazıları ise subaşı Muzaffer ile birlikte mahkemeye başvurmuşlar ve Zeyneb binti Kasım'dan şikâyetçi olmuşlardır. Mahallelinin iddiasına göre, Zeyneb padişah kulları ile sürekli olarak oturup kalkmakta, namahrem kimselerle gezip, yabancılardan-*ecnebi*- kendisini sakınmamaktadır. *Yaramaz* ve *kahpe* diye adlandırdıkları bu kadından razı olmadıklarını ve hatta Zeyneb'in kötü fiillerinin yüzünden ehl-i örfün kendilerini sürekli olarak incittiğini ifade etmişlerdir (GŞS: 46/225). Dikkat edileceği üzere ilk kayıтта Meryem'in davranışları nedeniyle kadının kocasıyla birlikte mahalleden sürgün edilmesi talep edilmiştir. İkinci kayıтта ise Zeyneb'in kendisi doğrudan olayın muhatabıdır. Zeyneb, kendisiyle ilgili bu iddialar gündeme gelmeden hemen önce kocası Halil bin Mehmed'den boşanmış ve hatta Halil'den 5000 halebî akçe mehir alacağı olduğuna dair dava açmıştır (GŞS: 46/225). Zeyneb'in mahallede istenmeyen kişi ilan edilmesinde kocasından boşanmış olmasının etkisi vardı. Boşanmış olduğu kocası Zeyneb'i mahalleden ihraç ettirmek niyetinde olabilirdi. Diğer taraftan Zeyneb ile ilgili iddiaların boşanmanın hemen ardından gündeme getirilmiş olması boşanmış kadınlara yönelik toplumsal kontrolün daha katı uygulandığına işaret eder. Mahallede ahlaka aykırı davranışlarla ilgili şikâyetlerin mahkemeye intikal ettirilmesinde mahalle imamının öncü rolü üstlenmesi, imamın mahalle içerisinde liderlik vasfına (Emecen 1999: 93) ve dolayısıyla toplumsal kontrolün sağlanmasındaki rolünü göstermektedir. Mahalleden ihraç edilmenin gerçekleşip gerçekleşmediği belli değildir. Bunun gündeme getirilmesi bile kadınlar açısından olumsuz sonuçlara yol açabilir. Kadınların *yaramaz* veya *kahpe* diye nitelendirilmesinde rol oynayan faktör toplumun değer yargılarıdır. Bu değerlere aykırı hareket edenler toplum tarafından çeşitli yollarla baskı altında tutulmaktaydı. Mahalleden ya da şehirden sürgün edilmeye varacak yaptırımlar uygulanabilmekteydi. (Bursa'da şehir dışına sürgün edilme ilgili olarak bakınız: Abacı 2005: 107-108)

Yusuf bin Mehmed gece bekçiliği yaptığı esnada, Mehmed bin Muhsin'nin kendisine saldırdığından dolayı şikâyetçi olmuştur. Suçlama Mehmed tarafından reddedilmiştir. Bu konuda görüşlerine başvurulmuş mahalle ahalisi, uzun zamandır tanıdıkları Mehmed'in güvenilir bir kişi olmadığını ve dav-

ranışlarından dolayı kendisine güvenemeyeceklerine dair şikâyetlerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine Mehmed'in mahalleden ihraç edilmesine karar verilmiştir. Bu durum mahkeme tutanağına, *ahaliy-i mahalle cem' olup meclis-i şer'e gelüb dediler ki, her zaman efalinden ve şerrinden emin olmazuz deyu şekva idüb mahalleden ihrac olunmak üzere hüküm olundu* şeklinde kaydedilmiştir (GŞS: 161/35). (XVII. yüzyılda Ayntab'da mahalleden ihraç edilme ile ilgili bakınız: Kıvrım 2008: 231-255), XVII-XVIII yüzyılda Kayseri şehrindeki uygulamalar için bakınız: Tok 2005: 155-173). Mahalleden sürgün edilme ile ilgili mahkemeye başvuran Hacı Ramazan bin Hızır, karısı Ümmehan'a, Ahmed bin Hacı Mehmed'in sürekli olarak sözlü tacizde bulunmasından (laf atmak) dolayı bu şahıstan şikâyetçi olmuş ve Ahmed'in, daha önce sakin olduğu mahalledeki Müslümanların eşlerine söz attığından dolayı mahalleden sürüldüğünü iddia etmiştir. Bu iddia davalı Ahmed tarafından reddedilmiştir. Davacıdan beyyine talep edilince mahkemede hazır bulunan iki kişi Ramazan'ın iddiasının doğru olduğu yönünde tanıklık yapmıştır (GŞS: 4/356). Bu ifadeler mahalleden sürgün edilme durumunun zaman zaman uygulandığını göstermektedir. Mahalle halkı, davalı Ahmed'in daha önce sakin olduğu mahallesinden sürgün edildiğini bildirmeleri Kanunî dönemine ait kanunnamede ifade edilen bir duruma işaret etmektedir. Buna göre şayet bir kadın ya da erkek taşınmış olduğu mahallede de istenmezse bu gibi kişiler şehirden sürgün edilecektir (Heyd 1973: 92). Bu kanun maddesi daha önce yaşadığı mahalleden sürgün edilenlere mahalle halkının iyi gözle bakmadığını düşündürmektedir. Hatta mahalle halkının bu gibi kimselerden devamlı şüphe duyması da mümkündür.

Mahalleden sürgün edilme ile ilgili bir başka kayıтта mahalle halkının baskısı sonucunda mahallede istenmeyen kişiler mahkemenin kararına gerek kalmadan kendi rızaları doğrultusunda mahalleden ayrılmayı kabul etmişlerdir. Sikkak Mahallesi halkından çok sayıda kişi mahkemeye başvurarak Zeynel bin Abdullah ve karısı Sati binti Hüseyin'den şikâyetçi olmuştur. Mahallelinin ifadesine göre, Sati binti Hüseyin daha önce mahalleden çok defa sürülmüştür. Namahrem kimselerle ilişkisi olduğu, fisk ve fesat üzere bulunduğundan dolayı bu kadından ve kocasından razı olmadıklarını beyan etmişlerdir. Bu iddialar karşısında Zeynel ve karısı bu mahallede oturmaya-
cıklarını ve Muharrem ayının 17. günü mahalleden ayrılacaklarını bildirmişlerdir (GŞS: 46/216). Bu kayıttan anlaşılacağı üzere mahalle halkının baskısına dayanmayan karı koca mahalleden ayrılacaklarını mahkemede ifade etmişlerdir. Bu şahısların daha önce defalarca mahalleden sürülmesine karşılık tekrar aynı mahalleye dönmüş olmaları ise ayrıca izah edilmesi gereken bir durumdur. Kanunî dönemine ait kanunnamede şayet bir kadın ya da erkek taşınmış olduğu mahallede de istenmezse bu gibi kişiler şehirden sürgün edilecektir. Ancak pişman olur ve meşru bir yaşantı sürerse aynı yerinde kalabilecektir. Tersî durumda ise bu gibi kimseler kesin olarak sür-

gün edilecektir (Heyd 1973: 92). Bu kanun maddesinde belirtildiği üzere sürgün edilen şahıslar yeniden eski mahallelerine dönüp yasalara, toplumsal kural ve kaidelere uygun bir şekilde hayatlarını devam ettirmeleri mümkündür. Ancak bu gibi kimseler, pişman olmayıp kötü alışkanlıklarını ve yasalara aykırı tutumlarını devam ettirmeleri halinde kesin olarak şehirden sürgün edilecekleri ifade edilmiştir. Sicil kaydında bahsedilen şahısların defalarca sürgün edilmiş olmaları kanun maddesinin tatbiki hususunda kadı tarafından sürgün edilen şahıslara toleranslı davranıldığına işarettir. Ancak aynı toleransı mahalle halkının göstermediği ise ortadadır. Mahalle halkı çoğu zaman bu şahısların mahalleden sürgün edilmeleri yönünde çaba göstermişlerdir. Bahsi geçen olayda mahkeme kararına gerek kalmadan mahallelerinde istemedikleri şahısları mahalleden ayrılmaya zorlamışlardır.

Mahallede istenmeyen kişi olarak anılanlar kimi zaman şehir dışına sürgün edilebilmekteydi. I. Süleyman kanunnamesinde, kadın ya da erkek yaşadığı mahallede istenmeyen kişi durumunda olursa bu gibi kimselerin şehirden sürgün edileceği kaydedilmiştir (Heyd 1973: 92). 14 Rebi'ülâhîr 980/24 Ağustos 1572 tarihli kayıtta Receb adındaki bir şahsın Ayntab'dan ihraç edildiğine dair bilgi yer alırken ihracın nedeni belli değildir (GŞS: 6/149). 12 Rebi'ülâhîr 948/5 Ağustos 1541 tarihinde Ayntab mahkemesinde ilgi çekici bir olayın duruşması yapılmıştır. Hacıye Sabah isimli bir kadın evinde kızları, gelinleri ve kadınları toplamaktadır. İbrahim bin Narinci ve iki talebesini evine çağırıp bahsi geçenlere ücret karşılığı vaaz ve nasihat verdirmektedir. Ancak bu durum komşuların tepkisine neden olmuştur. Komşuların iddiasına göre bu kişiler vaaz ve nasihat dışında Kızılbaş öğretisine göre erkeklerin huzurunda ellerini sallayarak dönmekte ve raks edip oynamaktadırlar. Hatta aynı işin tekrarlandığı bir gün küçük bir kızın damdan düşüp yaralanmıştır. Bunun üzerine bazı devlet görevlilerinin olaya müdahalede buldukları ve zina töhmeti isnad edilmesi söz konusu olmuştur. Komşular, kadın ve kızlarının etkilenebileceğinden dolayı bu gibi meşru sayılmayan eylemlere razı olmadıklarını bildirmişlerdir. Ayrıca adı geçen İbrahim'in daha önce Ayntab kadısı Molla Habil Efendi tarafından şehirden sürüldüğü de ifade edilmiştir. İddialara cevap veren Hacıye Sabah evine kadın, kız ve gelinleri toplayıp ücret karşılığında İbrahim ve iki erkek öğrencisine ders verdiğini kabul etmiş ancak komşuların iddiasının aksine evinde erkek olarak yalnızca İbrahim ve iki öğrencisi bulunduğunu bildirmiştir. İbrahim'de buna benzer bir ifade vermiştir. Mahkeme, tarafların iddia ve savunmalarını dinledikten sonra Hacıye Sabah ve İbrahim'in şehirden sürgün edilmesine karar vermiştir. Dava tutanaklarının altında şühûdü'l-hâl kısmında isimleri geçen şahısların bir kısmının Molla sanını taşıyan kimseler olması dikkat çekicidir (GŞS: 2/75, 2/76, 2/78). Bu kayıtlardan anlaşılacağı üzere komşuların iddiaları doğrultusunda adı geçen kişiler şehir dışına sürgün edilmiştir. Mahalle halkının

iddiaları oldukça ağırdır. Kızılbaşlık öğretisi, kadınlarla erkeklerin bir arada bulunmuş olması ve ayrıca zina iddiası söz konusudur. Bu iddiaların mahkeme tarafından kabul edilmesi ve şahitler aracılığıyla ispat edilmesi davalı şahısların sürgün edilmesine yol açmıştır. Mahalle halkına mahallede oturanları denetim altında tutma ve kendilerini ahlakdışı ya da yasadışı etkilerden kurtarma hakkı veren durum bu insanların saygınlığının kolayca zedelenebileceği idi (Peirce 2005: 352. Bahsedilen olayın değerlendirmesi için bakınız: Peirce 2005: 329-360). Mahalle halkının toplumsal kontrol aracı olarak oynadığı rol bu olayda çok daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Uygunsuz davranışlar sergileyenler mahalleden ihraç kararının ötesinde mahalle ahalisinin talebi ve toplum yararı dikkate alınarak şehirden ihraç edilmiştir.

Kişilerin yaşadıkları alanın dışına çıkarılmasında toplumsal kontrol aracı olan mahalle halkının görüşünün etkili olduğu ortadadır. Ancak yaptırım anlamında toplumsal kontrol yetersiz kalabilirdi. Hukuk kurallarının yaptırım gücü toplumsal kontrol araçlarına göre daha fazla olduğu için mahalle halkının hukukî yaptırım uygulanmak üzere mahkemeye başvurduğunu düşünmek mümkündür. Mahalle ahalisinin güvenini zedeleyen veya ortak yaşam alanı olan mahallede değer ve normlara aykırı harekette bulunan kişiler hukuk yoluyla bu alanın dışına çıkarılabilmekteydi. Mahkemenin böyle bir sonuca ulaşmasında mahalle ahalisinin beyanlarının son derece etkili olduğu bahsedilen Hacıye Sabah olayında açıkça anlaşılmaktadır. Ancak mahalle halkının ihraç edilme yönündeki bütün taleplerinin mahkeme tarafından kabul edildiği düşünülemez. Asıl önemli olan şey mahalle halkının huzurunu bozan kişiler hakkında ihraç talebinin gündeme gelebiliyor olmasıdır. Bu durum kişilerin bir kontrol mekanizmasının varlığını her zaman üzerlerinde hissetmelerine neden olacaktır.

Mahalle içerisinde herhangi bir suç işlenmesi durumunda mahalleli derhal harekete geçerek kendilerinin bu olayda sorumluluklarının olmadığına yönelik girişimde bulunmaktaydılar. Konuyla ilgili bir kayıтта, eşyaları çalınan şahıs, mahalle halkından davacı olmadığını mahkemede ifade ederek mahalle ahalisine yüklenecek sorumluluğun ortadan kalkmasını sağlamıştır (GŞS: 4/318). Bu olayda eşyaları çalınan şahıs mahalle halkının teşvik veya zorlamasıyla mahalle halkından davacı olmadığını mahkemeye bildirmiştir. Böylece faili meçhul hırsızlık vakasında mahalle halkı sorumluluktan kurtulmuştur. Aksi halde zarar mahalle halkına ödetilebilirdi.

Tarla Mahallesi'nde öldürülen adamın yakınları, mahalle halkından davacı olmadıklarını mahkemede bizzat ifade etmiş ve bu sayede mahalle halkı sorumluluktan kurtulmuştur (GŞS: 165/175,176). Kürkcıyan Mahallesi'nde okla vurularak öldürülen maktulün yakınları mahalle halkından davacı olmadıklarını mahkemede ifade etmişlerdir (GŞS: 164/125). Bu örneklerden anla-

sılacağı üzere mahalle halkı faili belli olmayan olaylarda faileri mahkemede hazır ederek, bütün mahalle halkının zan altında kalmasını önlemek ve daha da önemlisi sorumluluktan kurtulmak istemişlerdir. Mahalle halkının bu tutumu İslâm hukukundaki kasâme uygulamasıyla yakından ilgilidir. Katili meçhul olan ve üzerinde öldürülme eseri bulunan bir maktulün öldürülmüş olarak bulunduğu yerin ahalisinden elli kişinin bu maktulü öldürmediklerine ve öldüreni de bilmediklerine dair Allah adına yemin etmeleri istenilmektedir (Şen 1996: 15. Ayrıca bakınız: Şafak 1977: 118-126, Atar 1991: 212, Akman 2002: 789-794, Akman 2004: 95-99, Bayındır 2002: 80). Mahallelerinde gerçekleşen faili meçhul olaylarda mahalle halkının tamamına sorumluluk yüklenmesi toplumsal kontrolü sağlamak hususunda ahalinin daha dinamik davranmasına sebebiyet vermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde İslâm hukukunda yer alan kasâme uygulaması sosyal kontrolün sağlanması bakımından önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

İncelenen dönem mahkeme kayıtlarından anlaşıldığı üzere hukukun belirlediği normlara ya da toplumun değerlerine aykırı davranışlar sergileyen kişilere karşı mahalle halkının tepkisiz kalmadığı ortaya çıkmaktadır. Toplumun bu kişiler üzerinde sergiledikleri kontrolden dolayı, bu gibi kimseler yapabilecekleri bazı sapma davranışlardan vazgeçmek durumunda kalmaktaydı. Sosyal kontrol adına kişilere karşı takınılan tavırda toplumsal statünün önemli olup olmadığı meselesi de cevaplanması gereken bir konudur. Ancak bu konuda kesin bir sonuca ulaştıracak bilgiye sahip olunamamıştır.

Sonuç

Ayntab şehrinde mahalle halkı, huzurlu bir hayat sürdürmek için birlikte yaşadıkları mahalle halkının iyi olarak tanınmış kişilerden oluşmasına çalışmışlardır. Merkezî yönetim ve yerel mahkeme de mahalle halkının sosyal kontrol aracı olarak üstlendiği rolü desteklemiştir. Mahalle; şehrin yönetimi ve idaresinde devletin işini kolaylaştırması yanında, gerek sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde gerekse hukukun uygulanmasında önemli bir işleve sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Osmanlı şehirlerinde mahalle, sadece fiziki bir ünite değil, aynı zamanda idarî ve sosyal bir birimi ifade etmektedir. Sosyal kontrol aracı olan mahalle halkı, mahallede yaşayanların norm ve değerlere uymasına yardımcı olmakta ve bazen de zorlayıcı bir etki yapmaktadır. Resmi kurallara ya da toplumun değerlerine aykırı davranışlarda bulunanlara karşı toplumun harekete geçtiği ortaya çıkmaktadır. Bu kişiler mahallede istenemeyen kişi ilan edilerek toplumdaki dışlanabilmekte daha da önemlisi mahalleden uzaklaştırılmaktadır. Bu yaptırım bazen şehirden sürgün şeklinde de uygulanabilmektedir. Bu tür cezalandırmalarda mahalle halkının talepleri dikkate alınmakta ve bu konuda mahalle halkının tanıklılığına başvurulmaktadır. Sonuç olarak mahalle

halkının sosyal kontrolün sağlanmasında oldukça önemli bir işlevi yerine getirdiği anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

1.Arşiv Belgeleri

Milli Kütüphane-Ankara

Gaziantep Şer'ıye Sicilleri

- 1 (937-946/1531-1539)
- 2 (948/1541)
- 4 964-978/1557-1570)
- 6 (980/1572)
- 7 (995/1587)
- 8 (997-999/1589-1590)
- 42 (1004-1005/1595-1597)
- 46 (967-968/1560-15619)
- 133 (983-984/1575-1576)
- 161 (945-948/1539-1541)
- 163 (951-965/944-1558)
- 164 (976-978/1569-1570)
- 165 (980-984/1572-1576)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)-İstanbul

Tapu-Tahrir Defterleri (TT).

BOA. TT. 186 (943/1536) .

BOA. TT. 373 (950/1550) .

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi (TKGM.KKA)

Tapu-Tahrir Defterleri (TT).

TKGM.KKA. TT. 161 (982/1574).

TKGM.KKA. TT. 313 (982/1574).

2.Kaynak, Araştırma ve İnceleme Eserleri

Abacı, Nurcan (2001). *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

_____. (2005). "Osmanlı Kentlerinde Sosyal Kontrol: Araçlar ve İşleyiş. *Şinasi Tekin'in Anısına Uygurlardan Osmanlıya*. İstanbul: Simurg Yay. 101-111.

- Altınöz, İsmail (1999). "Dulkadir Eyaletinin Kuruluşunda Antep Şehri (XVI. Yüzyıl)". *Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan Gaziantep*. Ed. Yusuf Küçükdağ. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yay. 89-146.
- _____, (2009). *Dulkadir Eyaletinin Kuruluşu ve Gelişmesi*. Kahramanmaraş: Ukde Yay.
- Akman, Mehmet (2004). *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*. İstanbul: Eren Yay.
- _____, (2002). "Osmanlı Hukukunda Kasâme". *Türkler XIII*. Ankara: Yeni Türkiye Yay. 789-794.
- Apaydın, H.Yunus (2002) "Kefalet". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XXV*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yay. 169-177.
- Aslan, Nasi (2005). *İslâm Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri*. Ankara: İlahiyat Yay.
- Aslantürk, Zeki. Tayfun Amman. (2001). *Sosyoloji-Kavramlar Kurumlar Süreçler Teoriler*. İstanbul. Çamlıca Yay.
- Atar, Fahrettin (1991). *İslâm Adliye Teşkilâtı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Beydilli, Kemal (2000). "İmam-Osmanlı Devleti'nde İmamlık". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XXII*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yay. 181-186.
- Bayındır, Abdülaziz (2002). "Örneklerle Osmanlı'da Ceza Yargılaması". *Türkler X*. Ankara: Yeni Türkiye Yay. 69-82.
- Canbakal, Hülya (2009). *17. Yüzyılda Ayntâb Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yay.
- Çadircı, Musa (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Celâl-zâde Mustafa (1990). *Selim-Nâme*. Haz. Ahmet Uğur. Mustafa Çuhadar. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Çınar, Hüseyin (2000). 18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayntab Şehrinin Sosyal ve Ekonomik Durumu. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Darkot, Besim ve Hikmet Turhan Dağlıoğlu (2001). "Ayntab". *İslâm Ansiklopedisi*. C. II. Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yay. 64-67.
- Doğan, İsmail (2000). *Sosyoloji-Kavramlar ve Sorunlar*. İstanbul: Sistem Yay.
- _____, (2002). "Korumacılığın Geleneksel Kent Kültüründen Çıkarması Gereken Dersler". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 35 (1-2): 15-23.
- Dönmezer, Sulhi (1999). *Sosyoloji*. İstanbul: Beta Yay.
- Emecen, Feridun (1999). "Osmanlılarda Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler". *Osmanlı*. C. IV. Ankara: Yeni Türkiye Yay. 91-97.
- Ergenç, Özer (2006). *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

- _____, (1981). “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler”. *VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri* II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. 1265-1274.
- _____, (1984). “Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”. *Osmanlı Araştırmaları* IV. İstanbul. 69-78.
- Gündüz, Mustafa (2005). *Ahlâk Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yay.
- Heyd, Uriel (1973). *Studies in Old Ottoman Criminal Law*. Ed. Victor Louis Ménage. Oxford Clarendon Press.
- Hoca Sadettin Efendi (1992). *Tacüt-Tevarih*. C. III. Haz: İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- İçli, Gönül (2005). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yay.
- Juynboll, Theodoor Willem (2001). “Kefâlet”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. VI. Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yay. 535.
- Kıvrım, İsmail (2009). “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (1): 231-255.
- Kuban, Doğan (1968). “Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler” *Vakıflar Dergisi* VII: 53-73.
- Kuru, Baki, Ramazan Arslan ve Ejder Yılmaz. (2005). *Medenî Usul Hukuku*. 16. Baskı. Ankara: Yetkin Yay.
- Ortaylı, İlber (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Özcan, Tahsin (2001). “Osmanlı Mahallesi: Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi”. *Marife* I: 129-151.
- Özdeğer, Hüseyin (1988). *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı* I. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- _____, (1996). “Gaziantep”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. XIII. İstanbul: Diyanet Vakfı Yay. 466-469.
- Özkalp, Enver (2005). *Sosyolojiye Giriş*. Bursa: Ekin Yay.
- Peirce, Leslie (2005). *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*. Çev. Ülkün Tansel. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Sevim, Nidayi (2009). *Medeniyetimizde Toplumsal Dayanışma ve Sadaka Taşları*. İstanbul: Kitap Dostu Yay.
- Şafak, Ali (1977). *Mezheplerarası Mukâyeseli İslâm Ceza Hukuku*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay.

- Şen, Cemalettin (1996). İslam Hukukunda Kasâme. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Şükrî-i Bitlisî (1997). *Selîm-Nâme*. Haz. Mustafa Argunşah. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yay.
- Taşkömür, Hikmet (1995). “Osmanlı Mahallesi'nde Beşeri Münasebetler”. *Mesken ve Mesken Mimarimiz*. İstanbul: Ensar Neşriyat. 43-48.
- Tok, Özen (2005). “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18: 155-173.
- Yel, Ali Murat. Mustafa Sabri Küçükaşçı (2003). “Mahalle”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. XXVII. Ankara: Diyanet Vakfı Yay. 323-326.

Information on the Role of the Neighborhood Residents as a Social Control Mechanism in Ayntab in the 16th Century

İbrahim Etem Çakır*

Abstract

The concept of social control involves a social reaction against behaviors regarded as social deviation. In Ottoman cities the neighborhood meant not only a physical unit but also a social unit contributing to maintaining social control. In this study, the role that the neighborhood and neighborhood residents had as a social control mechanism in the 16th Century was investigated within the context of the city of Ayntab by making use of the city's seriye records (şer'îye sicili). The information obtained from court records demonstrated that the neighborhood resident had a crucial function as a mechanism of social control.

Keywords

Neighborhood in the Ottoman Empire, social control, social deviation, seriye records (şer'îye sicilleri), Ayntab

* Assist. Prof., Atatürk University Faculty of Letters Department of History – Erzurum / Turkey
ietem.cakir@atauni.edu.tr

Некоторые сведения о роли народа махалля как инструмента социального контроля в Айнтабе в XVI в.

Ибрахим Этем Чакыр*

Аннотация

Концепция социального контроля - это социальная реакция на поведение, признанное обществом как отклонение. В османском городе махалля являлась не только физической единицей, но и была социальной единицей, вносящей вклад в обеспечение социального контроля. В этой работе на основе регистров шариатского суда города Айнтаб рассматривается роль махалля и народа махалля как инструмента социального контроля в XVI в. Судя по информации, полученной из судебных документов, народ махалля выполнял важную функцию в качестве инструмента социального контроля.

Ключевые слова

махалля Османского государства, социальный контроль, социальные отклонения, регистры шариатского суда, Айнтаб (Газиантеп)

* И. о. доц. доктор, университет Ататюрка, факультет литературы кафедра истории – Эрзрум / Турция
ietem.cakir@atauni.edu.tr